

RAZVOJ VINOGRADARSTVA NA OTOKU VISU

Vickov, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:088540>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

RAZVOJ VINOGRADARSTVA NA OTOKU VISU

Mentor:

Prof. dr. sc. Dejan Kružić

Student:

Ivan Vickov

Split, kolovoz 2019.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
1.1. Definicija problema.....	1
1.2. Cilj rada.....	1
1.3. Struktura rada.....	1
2. MALO GOSPODARSTVO U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	2
2.1. Pojemno određenje i značaj maloga gospodarstva.....	2
2.2. Pravno-organizacijski (pojavni) oblici maloga gospodarstva.....	5
2.3. Financijski okvir.....	9
2.4. Obilježja maloga gospodarstva u Republici Hrvatskoj.....	11
3. ZAKONSKA REGULATIVA VINOGRADARSTVA U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	16
3.1. Kratki osvrt na opća obilježja hrvatskog vinogradarstva i vinarstva....	16
3.2. Zakonski okvir.....	22
4. VINOGRADARSTVO NA OTOKU VISU.....	26
4.1. Kratki povijesni prikaz.....	26
4.2. Aktualno stanje u vinogradarstvu i vinarstvu na otoku Visu.....	27
4.3. Primjeri razvojnih aktivnosti u vinogradarstvu iz područja maloga gospodarstva.....	31
5. ZAKLJUČAK.....	33
LITERATURA.....	35
POPIS TABLICA.....	36
POPIS SLIKA.....	37

1. UVOD

1.1. Definicija problema

Malo gospodarstvo, pa i obrtništvo kao njegov segment, jako je značajno za razvoj ekonomije Republike Hrvatske kao i njenih lokalnih zajednica, posebno otočnih zajednica. Malo i srednje poduzetništvo pokretačka je snaga gospodarstva koja, uz generiranje novih radnih mjesta, potiče inovativnost i kreativnost. Kao takvo, malo gospodarstvo je iznimno značajno za oživljavanje gospodarski posrnulih područja kakvima su, nažalost, često, uslijed općih društvenih kretanja, i hrvatski otoci. Ovaj se rad okreće analiziranju postojećeg stanja u vinogradarstvu i vinarstvu otoka Visa, kao i istraživanju mogućnosti njihova razvoja, s fokusom na djelovanju sektora maloga gospodarstva.

1.2. Cilj rada

Cilj ovog rada je istražiti mogućnosti razvoja vinogradarstva na otoku Visu u kontekstu aktivnosti koje se provode u domeni malog i srednjeg poduzetništva.

1.3. Struktura rada

Rad će gore navedeno područje istraživanja prikazati kroz pet poglavlja. Nakon uvodnih napomena, u drugom poglavlju naslovljenom „Malo gospodarstvo u Republici Hrvatskoj“, bit će riječi o temeljnim obilježjima ovog sektora hrvatskoga gospodarstva. Ova će se domena razmatrati u okviru njezinih pravno-organizacijskih (pojavnih) oblika kao i njezine financijske strukture. Navedeno će se iznijeti kroz četiri potpoglavlja.

Treće se poglavlje bavi pitanjem zakonske regulative vinogradarstva u Republici Hrvatskoj. U dva potpoglavlja prezentiraju se opća obilježja hrvatskog vinogradarstva i vinarstva te se opisuju pripadajuća zakonska regulativa i propisi.

Četvrto poglavlje, podijeljeno u tri potpoglavlja, razmatra povijesnu pozadinu, ali i aktualno stanje u viškom vinogradarstvu i vinarstvu. Potom donosi uvid u postojeće razvojne aktivnosti u vinogradarstvu otoka Visa iz područja maloga gospodarstva.

Peto poglavlje donosi zaključne misli.

Rad završava uvođenjem referentne bibliografije.

2. MALO GOSPODARSTVO U REPUBLICI HRVATSKOJ

2.1. Pojmovno određenje i značaj maloga gospodarstva

Visoka gospodarstvena razvijenost mnogih europskih zemalja temelji se na malom gospodarstvu koje se pokazalo kao pokretačka i razvojna snaga gospodarstva i njegov najdinamičniji sektor. Osim što generira nova zapošljavanja, malo gospodarstvo omogućava povećanje proizvodnje, inovativnosti i kreativnosti.

Malo gospodarstvo, osim trgovačkih društava (pravne osobe) obuhvaća i obrtnike (fizičke osobe). Ovaj sektor gospodarstva, dakle, osim obrtnika, obuhvaća male i srednje poduzetnike, a definira se ovisno o broju zaposlenih, godišnjem prometu (ili ukupnoj aktivni) i prihodu. Fizičke i pravne osobe (trgovačka društva, obrtnici, slobodna zanimanja, zadruge), koje su subjekti malog gospodarstva, samostalno i trajno obavljaju dopuštenu gospodarsku djelatnost radi ostvarivanja dobiti i dohotka na tržištu. Iako se u teoriji, zakonodavstvu i gospodarskoj praksi udomačila podjela trgovačkih društava na mala, srednja i velika, Rajsman et al. (2013) upozoravaju kako je vrlo teško doći do opće važeće definicije pojma *malog gospodarstva*. Razlog tomu je činjenica da različite zemlje imaju vlastitu definiciju malih, srednjih i velikih trgovačkih društava. No, ipak postoje neki osnovni kriteriji na temelju kojih se mala i srednja trgovačka društva klasificiraju i razgraničavaju od velikih. U većini se zemalja tako za klasificiranje trgovačkih društava uzimaju u obzir najmanje tri osnovna kvantitativna kriterija: godišnji prosjek zaposlenih, zbroj bilance nakon odbitka gubitka i godišnji prihod od prodaje. Slijedom navedenih kriterija razlikuju se mikro, mali i srednji subjekti malog gospodarstva koji zapošljavaju prosječno godišnje manje od 250 radnika, neovisni su u poslovanju, ostvaruju ukupni godišnji promet od 60 milijuna kuna ili imaju zbroj bilanci (ako su obveznici poreza na dobit), odnosno imaju dugotrajnu imovinu (ako su obveznici poreza na dohodak) u vrijednosti do 30 milijuna kuna.

Zakonom o poticanju razvoja maloga gospodarstva (2016) definicija maloga gospodarstva u Hrvatskoj usklađena je s europskim normama. Sferu malog gospodarstva čine tako subjekti mikro, malog i srednjeg poduzetništva. Predmetni ih Zakon prema veličini razlikuje kako slijedi:

1. mikro subjekti maloga gospodarstva (fizičke i pravne osobe)

- imaju zaposleno manje od 10 radnika (godišnji prosjek)

- ostvaruju godišnji poslovni prihod u iznosu protuvrijednosti do 2.000.000,00 eura ili imaju ukupnu aktivu, ako su obveznici poreza na dobit, odnosno imaju dugotrajnu imovinu, ako su obveznici poreza na dohodak, u iznosu protuvrijednosti do 2.000.000,00 eura;

2. mali subjekti maloga gospodarstva (fizičke i pravne osobe)

- imaju zaposleno manje od 50 radnika (godišnji prosjek)

- ostvaruju godišnji poslovni prihod u iznosu protuvrijednosti do 10.000.000,00 eura ili imaju ukupnu aktivu, ako su obveznici poreza na dobit, odnosno imaju dugotrajnu imovinu, ako su obveznici poreza na dohodak, u iznosu protuvrijednosti do 10.000.000,00 eura;

3. Srednji subjekti malog gospodarstva (fizičke i pravne osobe)

- imaju zaposleno manje od 250 radnika (godišnji prosjek)

- ostvaruju godišnji poslovni prihod u iznosu protuvrijednosti do 50.000.000,00 eura ili imaju ukupnu aktivu ako su obveznici poreza na dobit, odnosno imaju dugotrajnu imovinu ako su obveznici poreza na dohodak, u iznosu protuvrijednosti do 43.000.000,00 eura.

Iako se gore navedeni Zakon o poticanju razvoja maloga gospodarstva donio tek 2002. godine, što je relativno kasno, s obzirom na dinamiku jačanja poduzetništva u domeni svjetske ekonomije, donošenje te zakonske regulative predstavlja jedan od krucijalnih koraka prema poticanju i afirmiranju maloga gospodarstva u Republici Hrvatskoj. Ovim su se Zakonom, između ostalog, osigurali zakonski okviri za osnivanje Hrvatske agencije za malo gospodarstvo te uredile osnove za primjenu poticajnih mjera gospodarske politike usmjerenih razvoju, restrukturiranju i tržišnom prilagođavanju maloga gospodarstva. Poticajne mjere inkorporiraju čitav niz aktivnosti financijske, organizacijske, kao i edukativno-informacijske naravi te uključuju sljedeće (čl. 6.):

1) kreditiranje subjekata malog gospodarstva pod povoljnijim uvjetima i subvencioniranje kamata po preuzetim kreditima, te kreditiranje za početak poslovanja,

2) davanje jamstava za kredite,

3) osnivanje fondova rizičnog kapitala,

4) davanje u zakup nekretnina i drugih infrastrukturnih objekata u vlasništvu Republike Hrvatske, pod pogodovanim uvjetima uključivo i bez naknade, te prodaja nekretnina i drugih infrastrukturnih objekata u vlasništvu Republike Hrvatske pod pogodovanim uvjetima,

- 5) pružanje stručne i savjetodavne pomoći za subjekte malog gospodarstva,
- 6) pojednostavljenje postupka za osnivanje, poslovanje i razvoj subjekata malog gospodarstva i njihovih udruga,
- 7) davanje potpora za povećanje zapošljavanja,
- 8) davanje potpora za sudjelovanje na međunarodnim sajmovima i specijaliziranim izložbama u zemlji i inozemstvu,
- 9) organiziranje centara za poduzetništvo, poduzetničkih inkubatora i zona malog gospodarstva, te drugih pravnih osoba za poticanje malog gospodarstva,
- 10) uspostavljanje informacijskog sustava za malo gospodarstvo,
- 11) promicanje poduzetništva i poticanje razvoja ženskog poduzetništva i poduzetništva mladih,
- 12) davanje potpora za istraživanje, razvoj i primjenu inovacija te uvođenje suvremenih tehnologija,
- 13) stvaranje uvjeta za povezivanje subjekata malog gospodarstva radi nastupa na tržištu,
- 14) druge aktivnosti za ostvarenje ciljeva razvoja malog gospodarstva.

Zakonom su definirani i ciljevi razvoja maloga gospodarstva (čl. 4.):

- 1) povećanje zapošljavanja,
- 2) povećanje izvoza i prilagodba svjetskom tržištu,
- 3) povećanje učinkovitosti, kvalitete i konkurentnosti malog gospodarstva,
- 4) istraživanje, razvoj i primjena suvremenih tehnologija i inovacija,
- 5) povećanje broja subjekata u malom gospodarstvu,
- 6) poticanje djelatnosti koje ne zagađuju okoliš.

Propisane poticajne mjere i ciljevi razvoja nužni su za povećavanje konkurentnosti hrvatskoga maloga gospodarstva koje je pak ključno za osiguravanje rasta hrvatskog izvoza, ali i za kontinuirano i dinamično prilagođavanje tržišnim zahtjevima. Kako je već ranije istaknuto, mnoge su razvijene europske zemlje svoju gospodarsku snagu i konkurentnost izgradile upravo na visokoj zastupljenosti i energičnosti malog i srednjeg poduzetništva čije je

djelovanje usklađeno sa sustavno planiranim aktivnostima usmjerenim prema jačanju, promoviranju i razvijanju gospodarstva, a koje involviraju, među ostalim, transfer suvremene tehnologije, znatna ulaganja u istraživanje i razvoj, neprestano inoviranje, lakšu prilagodbu tržišnim promjenama, primjenu najnovijih znanja iz menadžmenta i organizacije, uključivanje u svjetske trgovinske tijekove i njegovanje poduzetničkog duha.

Sudeći prema raspoloživim podacima, malo gospodarstvo je najdinamičniji dio gospodarstva i u Republici Hrvatskoj. Subjekti malog gospodarstva čine 98% od ukupnog broja gospodarskih subjekata i zapošljavaju 47,5% od ukupnog broja zaposlenih u hrvatskom gospodarstvu, što ga čini značajnim osloncem ekonomskog rasta i socijalne sigurnosti. Razmatrajući značaj malog gospodarstva (Rajsman et al., 2013:253,257) zaključuju: „Mala trgovačka društva povećavaju konkurenciju, a time i učinkovitost gospodarenja, utječu na stabilnost cijena i prisiljavaju velika trgovačka društva na tržišne i proizvodne promjene. Postaju važnim pokretačem novog zapošljavanja i restrukturiranja gospodarstva te omogućuju lakše zadovoljavanje poduzetničkih pobuda, a povećavaju socijalnu i ekonomsku mobilnost stanovništva. To u uvjetima brzih promjena znači dragocjeni doprinos prilagodljivosti trgovačkih društava i gospodarstva u cjelini... Jačanjem malog gospodarstva doprinosi se povećanju zaposlenosti, učinkovitosti sustava socijalne sigurnosti, poticanju domaće proizvodnje i izvoza i stvaranju povoljne poduzetničke klime te se ostvaruju smjernice o malom gospodarstvu kao generatoru razvoja. Malo gospodarstvo je uz poticajne mjere održalo razvoj te je postalo činiteljem od značaja za prilagodbu tržišnim kretanjima i razvoja ukupnog gospodarstva.“

2.2. Pravno-organizacijski (pojavni) oblici maloga gospodarstva

Prema klasifikaciji koju donosi Pejić (2013), osnovni pravno-organizacijski, tj. pojavni oblici koji poduzetnicima stoje na raspolaganju za obavljanje njihovih djelatnosti su:

1. trgovačka društva
2. obrti i slobodna zanimanja
3. zadruge, ortaštva, obiteljska poljoprivredna gospodarstva, udruge , ustanove, zaklade i fondacije.

U sektoru malog i srednjeg poduzetništva u Hrvatskoj najpopularniji su oblici osnivanja obrt i trgovačka društva, točnije, društvo s ograničenom odgovornošću (d.o.o.), a tijekom

posljednjeg desetljeća sve su učestalija i jednostavna društva s ograničenom odgovornošću (j.d.o.o.) (Obadić, 2013). U nastavku teksta donosimo njihove najvažnije odrednice.

Trgovačka društva, nadalje, mogu biti organizirana kao **društva osoba** (javno trgovačko društvo i komanditno društvo) i kao **društva kapitala** (dioničko društvo, društvo s ograničenom odgovornošću, jednostavno društvo s ograničenom odgovornošću i gospodarsko interesno udruženje).

U javno trgovačko društvo (j.t.d.) udružuju se dvije ili više osoba radi trajnog obavljanja djelatnosti pod zajedničkom tvrtkom. Svaki član društva odgovara vjerovnicima društva neograničeno solidarno cijelom svojom imovinom. Primjer javnih trgovačkih društava su odvjetnička društva. Pri osnivanju komanditnog društva također se udružuju dvije ili više osoba radi trajnog obavljanja djelatnosti pod zajedničkom tvrtkom. No, za razliku od javnog trgovačkog društva, u ovom obliku društva osoba najmanje jedna osoba odgovara za obveze društva solidarno i neograničeno cijelom svojom imovinom, a najmanje jedna odgovara za obveze društva samo do iznosa određenog imovinskog uloga u društvo. Komanditnih društava koja, dakle, nemaju temeljnoga kapitala, nije bilo u Hrvatskoj dugo vremena nakon prihvatanja Zakona o trgovačkim društvima. Vremenom su takva društva postala učestala prilikom osnivanja zaštitarskih tvrtki, ali i velikih prodajnih lanaca poput Lidl-a i Kaufland-a.

U dioničkom društvu članovi (dioničari) sudjeluju s ulozima u temeljnom kapitalu podijeljenom na dionice, pri čemu minimalni temeljni kapital iznosi 200.000,00 kuna. Dioničari ne odgovaraju za obveze društva. U društvu s ograničenom odgovornošću (d.o.o.) jedna ili više (pravnih ili fizičkih) osoba ulažu temeljne uloge, a minimalni temeljni kapital iznosi 20.000,00 kn. Broj članova nije ograničen i, poput članova dioničkog društva, ne odgovaraju za obveze društva, već snose poslovni rizik za ono što su uložili. Osniva se na temelju društvenog ugovora (ako društvo osniva jedna osoba, društveni ugovor zamjenjuje izjava osnivača o osnivanju d.o.o.). Ovo je najčešći oblik trgovačkog društva u Republici Hrvatskoj, pri čemu je u velikoj većini slučajeva (99%) riječ o malim, odnosno, mikro poduzećima.¹ Jednostavno društvo s ograničenom odgovornošću (j.d.o.o.) je društvo kapitala čiji je najniži iznos temeljnog kapitala 10 kuna, a najniži nominalni iznos poslovnog udjela iznosi 1 kunu. Temeljni kapital društva mora biti uplaćen u novcu i nije dopušteno osnivanje društva unosom u temeljni kapital stvari ili prava. Ovakvo društvo mogu osnovati najviše tri

¹ Prema podacima dostupnim na https://www.racunarstvo550.xyz/Naslovnica/3.%20semestar/Uvod%20u%20poduzetni%C5%A1tvo/Prezentacije/14_Pravni%20oblici%20poslovanja.pdf

osobe i samo jedna osoba može biti član uprave (direktor). Članovi društva su njegovi osnivači (vlasnici). Samo direktor odgovara za poslovanje društva. Gospodarsko interesno udruženje je pravna osoba koju osnivaju dvije ili više fizičkih i pravnih osoba da bi olakšale i promicale obavljanje gospodarskih djelatnosti koje čine predmete njihova poslovanja te da bi poboljšale ili povećale njihov učinak ali tako da ta pravna osoba za sebe ne stječe dobit.

Udruženje se osniva bez temeljnoga kapitala i prava članova se ne mogu izraziti vrijednosnim papirima. Predmet poslovanja udruženja mora biti u svezi s gospodarskim djelatnostima koje obavljaju članovi udruženja, s tim da uz to može obavljati samo pomoćnu djelatnost. Ako Zakonom nije drugačije određeno, na udruženje se primjenjuju odredbe o javnome trgovačkome društvu. Zarazliku od prethodna dva oblika društva kapitala, članovi udruženja odgovaraju za obveze udruženja neograničeno cijelom svojom imovinom. Hrvatski primjer ovog oblika društva kapitala je Gospodarska interesna udruga proizvođača pića Hrvatske (GIUPPH) koja je osnovana 2012. godine i koja predstavlja novi pravni oblik organiziranja proizvođača pića Hrvatske. GIUPPH nastavlja rad i aktivnosti Gospodarskog interesnog udruženja proizvođača pića (GIUPP) kojeg su osnovali 1995. godine proizvođači pića kao rezultat potrebe za organiziranjem i zajedničkim djelovanjem industrije pića u Hrvatskoj. Daljnji primjer je Gospodarsko interesno udruženje trgovačkih društava za održavanje cesta Hrvatski cestar (Hrvatski cestar –GIU) koje je nastalo kao rezultat ulaganja velikih napora u ujednačenje prava trgovačkih društava za održavanje cesta.

U odnosu na obrt, trgovačka društva imaju složeniji obračunski sustav i veću kontrolu raspolaganja sredstvima. Obveznici su poreza na dobit i prema Zakonu o računovodstvu moraju voditi dvojno knjigovodstvo koje je kompleksnije, pouzdanije, ali zbog toga i skuplje.

Gore navedeni oblici trgovačkih društava imaju određene prednosti, ali i nedostatke. Među njihove prednosti Obadić (2013) tako ubraja, između ostalog, neovisnost, tržišnu prilagodljivost, mogućnost ostvarenja financijskog uspjeha, sigurnost posla, obiteljsko zapošljavanje te izazov. Nedostatke vidi u porastu odgovornosti, mogućnosti propasti, podložnosti fluktuacijama na tržištu, ovisnosti o konkurenciji, financijskoj slabosti, nedostatku znanja i stručnosti te u nerazvijenoj pravnoj regulativi.

Obrt, kojeg je, moglo bi se reći, relativno lako osnovati i uz relativno male troškove, predstavlja, prema Zakonu o trgovačkim društvima, oblik inokosnog poduzetništva u kojemu je nositelj poslovne aktivnosti jedna fizička osoba. Njoj pripada dobit, a za svoje obveze odgovara cjelokupnom svojom imovinom, osobnom i poslovnom. Obrt je samostalno i trajno

obavljanje dopuštenih gospodarskih djelatnosti od strane fizičkih osoba, sa svrhom postizanja dohotka/realiziranja dobiti koja se ostvaruje proizvodnjom, prometom ili pružanjem usluga na tržištu. Obrtnikom postaje fizička osoba po postupku orvatanja obrta i ona obavlja jednu ili više djelatnosti u svoje ime i za svoj račun, pri čemu se može koristiti i radom drugih osoba. U odnosu na pravne osobe, obrt ima pojednostavljen obračunski sustav i olakšano raspolaganje gotovim novcem. Obrtnik, dakle, vodi jednostavno knjigovodstvo te plaća porez na dohodak koji predstavlja razliku primitaka i izdataka. Na obračunati dohodak, ovisno, naravno, o njegovoj visini i reprezentirajuće porezne olakšice plaća se porez prema sljedećim progresivnim stopama:

- 24% + prirez do iznosa dohotka od 30.000,00 kn mjesečno
- 36% + prirez na iznose dohotka iznad 30.000,00 kn mjesečno

Ako se ostvare primitci od 3 milijuna kuna ili dohodak veći od 400.000,00 kn i ako obrtnik posjeduje imovinu veću od 2 milijuna kuna ili zapošljava više od 15 radnika, obrt mora ući u sustav poreza na dobit i mora voditi dvojno knjigovodstvo.

Obrt, čije je obavljanje u Republici Hrvatskoj regulirano Zakonom o obrtu, najučestaliji je oblik poduzetničkog djelovanja. Obrti tako čine više od 60% ukupnih poslovnih subjekata maloga gospodarstva, oko 24% ukupno zaposlenih te oko 37% ukupno zaposlenih u malom gospodarstvu.²

Nedostatke obrta kao poslovnog subjekta Obadić (2013) vidi, u prvom redu, u neograničenoj odgovornosti za sve obveze tvrtke, nedostatku kontinuiteta (sa smrću poduzetnika prestaje postojanje tvrtke) te smanjenom kredibilitetu (obrti nešto teže dolaze do kredita i drugih izvora financiranja).

Još je jedan prilično zanimljiv organizacijsko-pravni oblik poduzetništva, a to je tzv. paušalni obrt. Paušalni obrt služi za djelatnost u kojoj su primici u jednoj godini maksimalno do 300.000,00 kn i zahtijeva najjednostavnije praćenje poslovnih događaja i izvještavanje. Naime, paušalni obrt uobičajen je naziv za poreznog obveznika koji porez na dohodak od samostalne djelatnosti plaća u paušalnom iznosu. Za izračun poreza paušalnog obveznika nije bitan ostvareni dohodak (razlika primitaka i izdataka) niti porezni obveznik predaje godišnju prijavu poreza na dohodak, već se porez određuje u paušalnom iznosu pri čemu je mjerodavan

² Podaci dostupni na

https://www.racunarstvo550.xyz/Naslovnica/3.%20semestar/Uvod%20u%20poduzetni%C5%A1tvo/Prezentacije/14_Pravni%20oblici%20poslovanja.pdf.

pokazatelj jedino prihod (od kojega se, dakle, ne oduzima rashod). To je u suštini ono što razlikuje “obični” obrt i paušalni obrt.

Svi ovdje opisani pravno-organizacijski (pojavni) oblici maloga gospodarstva nisu zakonski uređeni na jednom mjestu, već je poduzetnicima prepušteno da sami mogu izabrati za sebe najpovoljniji organizacijski oblik poslovanja. Izborom određenog oblika poduzetništva posredno se, naime, bira i oblik poreza koji će se plaćati pa o tome treba razmišljati kad se planiraju porezne obveze. Na taj se način, pojašnjava Pejić (2013), u okviru financijskog planiranja nastoji na legalan način smanjiti porezno opterećenje poslovnog poduhvata. Konačno, treba istaknuti da je svaki od navedenih pojava oblika maloga gospodarstva reguliran određenim zakonom: Zakonom o trgovačkim društvima, Zakonom o obrtu, Uredbom o računovodstvu neprofitnih organizacija, Zakonom o obveznim odnosima itd.

2.3. Financijski okvir

Financiranje poduzetništva u Republici Hrvatskoj, koje je ključni čimbenik u poticanju i razvijanju maloga gospodarstva a koje će se, u odnosu na razvijene financijske sustave, ocijeniti kao relativno siromašno (Rajsman et al., 2013), počiva na različitim financijskim institucijama među kojima dominiraju banke i štedionice. One se uglavnom bave prikupljanjem novčanih sredstava (depozitna aktivnost) i odobravanjem kredita. Ostale financijske institucije za financiranje poduzetništva u Republici Hrvatskoj su nacionalne, regionalne i lokalne financijske institucije, štedno-kreditne zadruge, osiguravatelji, financijska poduzeća i financijski fondovi.

Najznačajnije državne financijske institucije za kreditiranje malog poduzetništva su Hrvatska banka za obnovu i razvoj (HBOR), Hrvatska agencija za malo gospodarstvo (HAMAG) i Razvojni fondovi. Tu su i resorna ministarstva kao i lokalni i područni organi samouprave. Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR) je razvojna i izvozna banka osnovana sa svrhom kreditiranja obnove i razvitka hrvatskoga gospodarstva. Njezine su djelatnosti usmjerene prema financiranju infrastrukture, poticanju izvoza, potpori razvitku malog i srednjeg gospodarstva, poticanju zaštite okoliša te osiguranju izvoza hrvatskih roba i usluga od netržišnih rizika.

Hrvatska agencija za malo gospodarstvo (HAMAG) osnovana je odlukom Vlade Republike Hrvatske, uređena Zakonom o poticanju razvoja malog gospodarstva te je jedan od glavnih nositelja provedbe Programa razvoja malog gospodarstva. Njezina je uloga da kao stručno tijelo usklađuje, prati i analizira provedbu poticajnih mjera, izvještava Vladu Republike Hrvatske i nadležna ministarstva o postignutim rezultatima glede poticanja razvoja maloga gospodarstva. U fokusu njezina djelovanja je provedba financijskih poticajnih mjera, osobito u davanju garancija i subvencija (poticaja) subjektima maloga gospodarstva te pružanju stručne pomoći poduzetnicima i onima koji bi to htjeli postati. Od razvojnih fondova značajan je Fond za razvoj i zapošljavanje čiji su program i djelatnosti usredotočeni na poticanje razvoja gospodarstva, investicija i tehnologija, a posebno na razvoj maloga gospodarstva, otvaranje poslovnih i razvojnih centara, slobodnih i industrijskih zona te ostale infrastrukture, kao i na stvaranje uvjeta za korištenje nekretnina u vlasništvu države u funkciji razvojnih programa. K tomu, fond provodi kreditiranje restrukturiranja poduzetnika, kreditiranje poduzetnika početnika i projekata kooperanata – nezaposlenih osoba te kreditiranje programa poduzetničke infrastrukture. Djelatnost Fonda za regionalni razvoj je poticanje ujednačenog regionalnog razvoja Republike Hrvatske, što se ostvaruje provođenjem posebnih poticajnih programa za slabo naseljena područja, područja od posebne državne skrbi, otoka, brdsko-planinskih područja, graničnih i pograničnih područja te slabije razvijenih područja – kroz razvoj gospodarstva i infrastrukture.

Nesporno je da je hrvatska vlada prepoznala važnu ulogu koju malo gospodarstvo ima za ubrzanje razvoja i povećanje zaposlenosti. O tome, između ostalog, svjedoče mjere usredotočene na izgradnju mreže potpornih institucija i pratećih programa kao što su donošenje Zakona o malom gospodarstvu (, donošenje programa razvoja, osmišljavanje programa subvencioniranih kredita i potpora te osnivanje poduzetničkih inkubatora (Vidučić, 2011). No, općenito uzevši, izvori financiranja poduzetničke aktivnosti u Hrvatskoj još uvijek se mogu okarakterizirati kao tradicionalni i nedovoljno prilagođeni različitim fazama poduzetničkog djelovanja. Naime, najvažniji izvor financiranja aktivnosti u području malog i srednjeg poduzetništva, uz Vladine programe poticaja i subvencionirane kreditne linije, su krediti banaka. U bankocentričnim državama kao što je naša banke su još uvijek dominantne financijske institucije. Na njih se odnosi 73% tržišnog udjela, dok su na drugom mjestu investicijski fondovi sa 7,9% udjela, a na trećem mjestu leasing kompanije sa svega 7%. (Vidučić, 2012). Izvori financiranja koji su pogodniji za rizičnije faze poduzetničkog pothvata

– pokretanje, preuzimanje pothvata te brzi rast, naročito kroz tzv. poslovne anđele, fondove venture kapitala, i platforme za grupno financiranje još uvijek su nedovoljno razvijeni.

2.4. Obilježja maloga gospodarstva u Republici Hrvatskoj

Istraživanja strukture i obilježja maloga gospodarstva u hrvatskim su okvirima relativno malobrojna (npr. Singer i Lauc, 2005, Škrić, 2005, Kersan-Škabić i Banković, 2008). S obzirom na dinamičnost kretanja i promjena u ovom gospodarskom sektoru, potrebno je okrenuti se najrecentnijim raspoloživim podacima a koje, za potrebe iznošenja aktualnog stanja u hrvatskom malom gospodarstvu, pronalazimo u CEPOR-ovom (Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva) „Izvješću o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2018.“ (Alpeza, Oberman i Has, 2018). Ovo Izvješće donosi, dakle, uvid u stanje i performancu sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj za 2018. godinu.

Općenito uzevši, podaci govore u prilog tomu da danas mala i srednja poduzeća čine kralježnicu hrvatskog gospodarstva i predstavljaju 99,7 posto registriranih poduzeća u zemlji.

Mikro, mala i srednja poduzeća zapošljavaju gotovo tri četvrtine (73,2%) svih zaposlenih u poslovnim subjektima u Hrvatskoj. Unutar sektora, posebno se ističu mikro poduzeća koja zapošljavaju 27,5% svih zaposlenih u poslovnim subjektima. I u domeni indikatora vezanih uz ostvareni prihod razvidno je koliko je malo gospodarstvo važno za hrvatsku ekonomiju. Naime,

U 2017. godini udio mikro, malih i srednjih poduzeća u ukupnom prihodu ostvarenom na razini Hrvatske iznosio je 59,6%, što predstavlja neznatno smanjenje u odnosu na 2016. godinu. Međutim, promjene u prihodima ovisno o veličini poduzeća su uočljivije: ukupan prihod mikro poduzeća u 2017. godini porastao je za 8,4%, malih poduzeća za 7,9%, srednjih poduzeća za 4,7%, a velikih poduzeća za 7,6% u odnosu na 2016. godinu.

Kad je riječ o ukupno ostvarenom izvozu hrvatskih poduzeća u 2017. godini, sektor malih i srednjih poduzeća je sudjelovao s udjelom od 52,5%, što predstavlja povećanje od 2,8 postotnih bodova u odnosu na 2016. godinu. Vrijednost izvoza mikro poduzeća u 2017. godini povećala se za 15%, malih poduzeća za 16,5%, srednjih poduzeća za 3,6% te velikih poduzeća za 22,6% u odnosu na 2016. godinu. Podaci prikazani u Tablici 1. pokazuju, između ostalog, da su velika poduzeća ostvarila najveću produktivnost i najveću orijentiranost prema

izvozu. U 2017. godini velika poduzeća uz udio od 26,8% u ukupnoj zaposlenosti, ostvaruju najveće udjele u prihodima (40,5%) i izvozu (47,5%). Ovi podaci ukazuju na nedovoljno iskorišten potencijal malih i srednjih poduzeća u području internacionalizacije poslovanja i iskorištavanja potencijala koje pruža jedinstveno tržište Europske unije. Jedan od načina povećanja izvoza malih tvrtki i, općenito, olakšavanja nastupa na stranim tržištima je udruživanje u klastere ili slične oblike povezivanja. Klaster se, inače, definira kao koncentracija međusobno povezanih tvrtki, specijaliziranih dobavljača i pružatelja usluga, tvrtki iz srodnih djelatnosti, institucija (fakulteta, agencija, trgovakih udruženja) koja na području djelatnosti međusobno surađuju i konkuriraju (prema Kos, 2009). Ove su asocijacije prepoznate kao ključni činitelji podizanja konkurentnosti pojedinih proizvođača, lokalnih zajednica te cjelokupnog nacionalnog gospodarstva. Konkurentnost pojedinih, posebice malih poduzetnika i tvrtki bit će, naime, veća ukoliko umjesto izoliranih industrija postoje udruženja, mreže i klasteri koji obuhvaćaju sposobne lokalne dobavljače, proizvođače, znanstvene institucije i vladine organizacije u pojedinim regijama.

Tablica 1: Veličina poduzeća i zaposlenost, ukupan prihod i izvoz u 2016. i 2017. godini

Ekonomski kriterij valorizacije sektora	Veličina poduzeća							
	Mikro		Mala		Srednja		Velika	
	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.	2016.	2017.
Broj zaposlenih	232.898	242.867	222.772	229.752	166.274	173.713	231.166	236.552
Zaposlenost (udio)	27,3%	27,5%	26,1%	26,0%	19,5%	19,7%	27,1%	26,8%
Ukupan prihod (mil. kn)	87.052	94.384	149.443	161.307	141.579	148.281	255.035	274.423
Ukupan prihod (udio)	13,7%	13,9%	23,6%	23,8%	22,4%	21,9%	40,3%	40,5%
Izvoz (000 kn)	8.801.609	10.121.387	23.172.448	26.989.911	34.045.279	35.254.300	53.414.542	65.477.447
Izvoz (udio)	7,4%	7,3%	19,4%	19,6%	28,5%	25,6%	44,7%	47,5%

Izvori: "Analiza financijskih rezultata poduzetnika RH u 2016. godini", FINA, 2017.

"Analiza financijskih rezultata poduzetnika RH u 2017. godini", FINA, 2018.

Izvor: CEPOR, Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2018., <http://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2015/03/SME-report-2018-HR.pdf>

Kad je riječ o obrtništvu, podaci iz predmetnog Izvješća pokazuju da je u 2017. godini u Hrvatskoj bilo aktivno 77.335 obrta, što čini 39,5% od svih aktivnih trgovačkih društava. U odnosu na 2016. godinu, broj aktivnih obrta povećao se za 1,9%, dok se u odnosu na 2013. godinu broj aktivnih obrta smanjio za 3,8%. Aktivni obrti su krajem 2017. godine zapošljavali 176.805 osoba (uključujući vlasnike/ortake obrta i njihove djelatnike), odnosno 13,4% od ukupno zaposlenih u pravnim osobama u Hrvatskoj i time zadržali isti udio kao i 2016. godine.

Tijekom 2017. godine najviše obrta bilo je aktivno u Gradu Zagrebu (16,8%), nakon čega slijede Splitsko-dalmatinska županija (13,1%) i Primorsko-goranska županija (10,1%). S obzirom na cehovski ustroj, najviše aktivnih obrta u Hrvatskoj u 2017. godini pripadalo je cehu uslužnog zanatstva (39,5%), zatim cehu ugostiteljstva i turizma (15,7%) te trgovine (12,5%). Ovdje vrijedi ukazati i na podatke iz područja stručnog obrazovanja koje, uz primjerenu financijsko-institucijsku logistiku, predstavlja jedan od temeljnih preuvjeta za poticanje i razvoj obrtništva. U školskoj godini 2017./2018. upisano je 3.324 učenika u programe obrtničkih zanimanja, od toga najviše u Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji (27,4%) te u Splitsko-dalmatinskoj županiji (11,3%). To je u odnosu na prethodnu školsku godinu 2016./2017. pad interesa mladih za obrtnička zanimanja za 20%, a u odnosu na 2015./2016. godinu čak 35%. Ovakvi podaci sugeriraju značajan problem u budućoj strukturi zanimanja na tržištu radne snage, a koji se može negativno odraziti i na poslovanje sektora malih i srednjih poduzeća. Na ovakvu procjenu upućuju i rezultati GEM istraživanja (Global Entrepreneurship Monitor kojeg provodi konzorcij Global Entrepreneurship Research Association), jednog od najvažnijih međunarodnih istraživanja na kojima se temelje ocjene o kvaliteti okruženja u kojem djeluju mala i srednja poduzeća u Hrvatskoj (prema CEPOR, 2018). GEM istraživanje prati percepciju o kvaliteti obrazovanja za poduzetničko djelovanje na primarnoj, sekundarnoj i tercijarnoj razini obrazovanja, ocjenama u skali 1 – 9, gdje ocjena 9 ukazuje na najvišu kvalitetu obrazovanja za poduzetničko djelovanje. U 2017. kvaliteta obrazovanja za poduzetničko djelovanje na primarnoj i sekundarnoj razini u Hrvatskoj ocijenjena je ocjenom 2,39, što je neznatan pad ocjene u odnosu na prethodnu godinu (2,47). Na tercijarnoj razini kvaliteta obrazovanja je ocijenjena ocjenom (3,69), što je također nešto niža ocjena u odnosu na prethodnu 2016. godinu (3,83). Prema ovom istraživanju, niske ocjene percepcije o kvaliteti obrazovanja za poduzetničko djelovanje u Hrvatskoj na svim trima razinama obrazovanja ukazuju da niti preporuke Europske komisije, niti ciljevi definirani nacionalnim strateškim dokumentima: Strategijom učenja za poduzetništvo 2010.-

2014., Strateškim planom Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta za razdoblje 2017.-2019. te Strategijom razvoja poduzetništva Republike Hrvatske 2013. - 2020. nisu našli svoju primjenu u hrvatskom obrazovnom sustavu.

Da je malo gospodarstvo sektor hrvatske ekonomije u kojem je potrebno provesti još mnoga poboljšanja svjedoče i podaci vezani uz mjerenja poduzetničke aktivnosti. Iako ona u 2017. godini iznosi 8,9% (mjerena TEA indeksom,) što je najbolji rezultat u posljednjih pet godina, ipak značajno zaostaje za prosjekom zemalja čija su gospodarstva temeljena na efikasnosti, a čijoj skupini pripada s obzirom na razvojnu fazu u kojoj se nalazi (18,5% u 2017. godini). S obzirom na pojedine regije, značajan je rast poduzetničke aktivnosti zabilježen u Dalmaciji, sa 7,7% u 2016. na 11,2% u 2017. godini, što je ujedno u tom periodu i najviša vrijednost indeksa među svim hrvatskim regijama. Lika i Banovina te Slavonija i Baranja imaju motivacijski indeks ispod 1, što znači da u tim dijelovima Hrvatske u poduzetničke pothvate ljudi se odlučuju češće zbog nužde nego zbog uočene prilike.

Slijedom rezultata GEM istraživanja, koje kao najznačajniju prepreku za jačanje intenziteta poduzetničke aktivnosti u Hrvatskoj čine Vladine politike (Politike potpore poduzetničkoj aktivnosti, Politike prema regulatornom okviru) vezane uz sektor malih i srednjih poduzeća, identificirane su preporuke usmjerene prema sustavnom unaprijeđivanju i poticanju aktivnosti u domeni maloga gospodarstva. Riječ je o preporukama za pojedince i preporukama za institucije. Prve se odnose na pojedince kao nositelje poduzetničkih aktivnosti i usmjeravaju ih prema preuzimanju veće odgovornosti za osobne odluke i izbore te prema izražajnijoj proaktivnosti i inovativnosti. U tom smislu preporuke uključuju sljedeće:

- inzistirati na reformi obrazovnog sustava koji će osigurati odgovarajuće obrazovanje za stjecanje poduzetničke kompetencije
- osigurati stjecanje poduzetničkih kompetencija korištenjem drugih izvora neformalnog učenja
- nezadovoljstvo kvalitetom života pretvoriti u poduzetnički izazov razmatranjem samozapošljavanja, uz prethodno stjecanje odgovarajuće razine poduzetničke kompetencije.

Preporuke za institucije kao nositelje odgovornosti za kvalitetu poduzetničkog eko-sustava, u smjeru preuzimanja veće odgovornosti prema građanima te više proaktivnosti i inovativnosti involviraju sljedeće:

- usklađivanje politika, strategija, programa i instrumenata na temelju suradnje i istovremenosti te korištenja principa otvorene koordinacije
- pojednostavljenje regulatornog okvira u kojem se odvija poduzetnička aktivnost
- pokretanje politika / programa za poticanje uravnoteženja poduzetničke aktivnosti s obzirom na rodnost, dob, sektore i „regije“
- jačanje inovacijskog kapaciteta gospodarstva kroz stimuliranje suradnje istraživačkih institucija i gospodarstva te internacionalizaciju istraživačkih inicijativa.

Pokretačka snaga svake ekonomije, pa tako i hrvatske, leži u malom gospodarstvu. Ono je presudni čimbenik u osiguravanju povećanja konkurentnosti društva kroz generiranje rasta i otvaranje novih radnih mjesta. Razvojem malog gospodarstva jača i ukupna snaga gospodarstva, što za posljedicu, među ostalim, ima ostvarivanje materijalne neovisnosti, poboljšanje egzistencije građana, stabilnost i svekoliki razvoj društva. Kako ističu Bistričić i Agatić (2011), mala i srednja poduzeća potencijalni su izvori stvaralačke energije koja može pridonijeti dinamici hrvatskog gospodarstva. Osim što malo i srednje poduzetništvo otvara većinu radnih mjesta, njegova prilagodljivost promjenama gospodarskih prilika čini ga dragocjenim segmentom gospodarstva. U tom smislu malo gospodarstvo osigurava okvir za realizaciju privatnih poduzetničkih inicijativa koje čine osnovu gospodarstva i socijalne uključenosti u širem smislu.

S obzirom na pojavne oblike poduzetništva, u Hrvatskoj je naglašen broj obrta i trgovačkih društava. Dominirajuće djelatnosti u ukupnom broju malih poduzeća svih oblika su trgovina na veliko i malo, promet nekretnina, proizvodnja i građevinarstvo (Rajsman et al., 2103). Iako je država razvila sustav poticaja i institucionalnu potporu poduzetništvu u vidu različitih agencija i iako je Ministarstvo poduzetništva i obrta uložilo velika sredstva poreznih obveznika u reklamiranje i promidžbu svojih aktivnosti i u državne projekte koji podržavaju razvoj malog gospodarstva, rezultati su vrlo skromni. Hrvatsko malo gospodarstvo nije konkurentno, ne postoji jasno definirana strategija povezivanja malih, srednjih i velikih poduzetnika, nema koordinacije među državnim institucijama zaduženim za malo i srednje poduzetništvo. Poduzetnici se često žale na komplicirane i vrlo zahtjevne administrativne procedure, neusklađene zakonske propise, tromu državnu upravu i neučinkovito pravosuđe. Tu su i problemi vezani uz financiranje poduzetničkih aktivnosti, ali i nedostatak odgovarajućeg stručnog kadra. Sve su to ograničenja i prepreke za daljnji razvoj maloga gospodarstva u Hrvatskoj koje je potrebno sustavno ukloniti sinergijskim djelovanjem države

i institucija okrenutih poticanju i promoviranju poduzetništva. Neke od mjera koje bi zasigurno mogle doprinijeti osnaživanju maloga gospodarstva je stvaranje suvremenog poreznog i carinskog sustava koji će poticati i stimulirati poduzetnička ulaganja u obrte i mala trgovačka društva, poticanje eksperimentiranja te smanjenje rizika podržavanjem ideje kako poduzetnici služe društvu i imaju moralnu obvezu glede uspjeha tog društva pružanjem mogućnosti mladim ljudima da na sveučilištima uče o poduzetništvu i istodobno vode poslove (Rajsman et al., 2013).

Iako je Republika Hrvatska, općenito govoreći, u pravnom, financijskom i institucionalno-organizacijskom pogledu napravila značajan iskorak u kreiranju pozitivnog i motivirajućeg okruženja za razvoj i poticaj maloga gospodarstva, prostora za daljnje unaprjeđenje ovog iznimno važnog gospodarstvenog sektora i te kako ima. Osim strateškog promišljanja odgovorne i sveobuhvatne ekonomske politike te izgradnje stimulirajućeg normativnog okvira, potrebno je koristiti i najbolja iskustva uspješnih zemalja u poticanju poduzetništva. To se osobito odnosi na zemlje Europske unije koje u malom gospodarstvu vide pokretača cjelovitog društvenog razvoja. O takovu stavu svjedoči i geslo Europske unije o malom gospodarstvu: *Putting small businesses first* ili *Prije svih mala poduzeća* (Europska komisija: Observatory of European SMEs, ec.europa.eu/DocsRoom/documents/2278/.../pdf).

3. ZAKONSKA REGULATIVA VINOGRADARSTVA U REPUBLICI HRVATSKOJ

3.1. Kratki osvrt na opća obilježja hrvatskog vinogradarstva i vinarstva

Hrvatska je zemlja s vrlo dugom tradicijom uzgoja vinove loze i proizvodnje vina. Temeljem raspoloživih dokaza pretpostavlja se da je vinova loza u ovim krajevima bila prisutna još od prije nekoliko stoljeća prije Krista, kada su je, kako se vjeruje, donijeli Feničani i Grci. Iako je vinogradarstvo koje se, gotovo u pravilu, uvijek spominje s vinarstvom kao jedinstvena gospodarska grana, kroz povijest prolazilo različite faze razvoja, uvijek je za gospodarstvo ovih prostora imalo iznimno važnu ulogu, što je vidljivo i danas.

Slijedom podataka iznijetih u Hrvatskoj enciklopediji³, po svojoj definiciji, vinogradarstvo je grana poljoprivredne proizvodnje koja obuhvaća uzgoj europske (domaće, plemenite) vinove loze (lat. *Vitis vinifera*) radi proizvodnje grožđa za potrošnju u svježem

³ Podaci dostupni na <http://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=64733>

stanju, odnosno za preradbu u vino, grožđice, sokove i druge proizvode od grožđa i vina (ocat, vinski destilat itd). Vinogradarstvo obuhvaća i uzgoj drugih vrsta loze iz roda *Vitis* i njihovih križanaca, radi proizvodnje loznih podloga plemenitoj vinovoj lozi.

S obzirom na mnogobrojne klimatske i reljefne različitosti, kao i specifičnosti autohtonoga sortimenta, Hrvatska se vinogradarski dijeli u dvije regije: kontinentalnu Hrvatsku sa sedam podregija i trideset i pet vinogorja te primorsku Hrvatsku s pet podregija i trideset i jednim vinogorjem. Pravilnik o Nacionalnoj listi priznatih kultivara vinove loze Republike Hrvatske navodi sljedećih dvanaest podregija koje Pravilnik o zemljopisnim područjima uzgoja vinove loze grupira u četiri vinorodne (vinogradarske) zone proizvodnje:⁴

- vinogradarska regija Istočna kontinentalna Hrvatska:

Hrvatsko Podunavlje i Slavonija

- vinogradarska regija Zapadna kontinentalna Hrvatska:

Moslavina, Prigorje – Bilogora, Plešivica, Pokuplje i Zagorje – Međimurje

- vinogradarska regija Primorska Hrvatska:

Hrvatska Istra, Hrvatsko primorje, Sjeverna Dalmacija, Dalmatinska zagora i Srednja i Južna Dalmacija.

Na regiju Slavonije i Podunavlja otpada 30,5% ukupne vinogradarske površine, na bregovitu Hrvatsku 22,2% dok na Dalmaciju, Istru i Kvarner otpada 47,3% površine. Ukupna površina pod vinogradima u Republici Hrvatskoj je danas, prema posljednjim službenim podacima Hrvatske gospodarske komore, 19.583 ha. Ukupan broj proizvođača vina iznosi 1 575, dok godišnja proizvodnja vina seže do 640 000 hl.⁵

Iako je površina pod vinogradima u Republici Hrvatskoj mnogo manja nego što je to bila nekad, veliki je broj stanovnika izravno ili posredno povezan s vinogradima i proizvodnjom vina. Vinova se loza uzgaja u svim područjima koja su klimatski pogodna za njezin uzgoj, pri čemu je za hrvatsko vinogradarstvo karakteristično da većinu strukture vinogradarskih površina čine mali vinogradi, veličine manje od 1ha. Prevladavaju mali proizvođači vina od kojih mnogi proizvode samo za vlastite potrebe, ali je respektabilan i broj tržišnih proizvođača – više od 1.300 vinara proizvodi oko 4.800 vina u sustavu zaštite

⁴ Narodne novine *Pravilnik o zemljopisnim područjima uzgoja vinove loze*, NN 74/2012.

⁵ Podaci Hrvatske gospodarske komore dostupni na <http://vinacroatia.hr/fakti/statistika/>.

kontroliranog zemljopisnog podrijetla. U proizvodnji prevladavaju bijela vina (oko 70 %), crnih je 29 %, a ružičastih tek 1 %.⁶

Od gore navedenih regija upravo je Dalmacija jedno od najvažnijih hrvatskih vinorodnih područja koje seže Zadra do Konavala te obuhvaća otoke i zaleđe. To je područje koje se veže uz same početke uzgoja vinove loze i proizvodnje vina na tlu današnje Hrvatske. Utemeljeno na dugoj i bogatoj tradiciji vinogradarstva i proizvodnje vina danas ovo područje poprima i nova obilježja. Naime, posljednjih godina dolazi do osnaživanja u području djelovanja maloga gospodarstva, odnosno do pojave velikog broja malih proizvođača. Obiteljski podrumi postaju male i srednje vinarije koje koriste suvremenu tehnologiju u vinogradima i podrumima, što dodatno pridonosi podizanju kvalitete dalmatinskih vina. U Dalmaciji se tradicionalno više proizvode crna vina, pogotovo u priobalju i na južnim stranama otoka, gdje je Plavac mali vodeća sorta. Bijele sorte se više uzgajaju u unutrašnjosti, gdje je veći utjecaj hladnije kontinentalne klime, te u poljima priobalja i otoka. Uvedene su i brojne svjetske sorte, pretežito crne, a najbolje rezultate pokazuju Merlot, Cabernet sauvignon i Syrah, u Ravnim Kotarima i Grenache crni.

U Hrvatskoj, inače, postoji ukupno čak preko 120 autohtonih vrsta vina. Ovako veliki broj autohtonih sorata vinove loze posljedica je raznolikosti vinogradarskih područja, klimatskih zona kao i raznolikosti u reljefu i sastavu tla. To su važne predispozicije za proizvodnju različitih i visoko kvalitetnih vrsta vina. Ovisno o vinskim odlikama, Zakon o vinu (2019), s obzirom na uzgoj, diferencira nekoliko skupina vinove loze: one čiji je uzgoj preporučen, dopušten, privremeno dopušten ili zabranjen. Pravilnikom o Nacionalnoj listi priznatih kultivara vinove loze u Hrvatskoj (2014) za pojedine podregije preporučena su ukupno 92 kultivara⁷. Od bijelih to su: *graševina*, *pinot bijeli*, *pinot sivi*, *chardonnay*, *traminac crveni*, *traminac bijeli*, *sauvignon*, *rajnski rizling*, *muškat ottonel*, *moslavac*, *manzoni bijeli*, *silvanac zeleni*, *rizvanac (müller thurgau)*, *kerner*, *ranfol (štajerska belina)*, *veltlinac crveni*, *silvanac*, *semillon*, *škrlet*, *dišeća ranina*, *kraljevina*, *neuburger bijeli*, *muškat bijeli*, *muškat žuti*, *plavec žuti*, *veltlinac zeleni*, *šipelj*, *malvazija*, *muškat momjanski*, *žlahtina*, *trebbiano toscano*, *prč*, *mladenka*, *vlaška*, *kurtelaška bijela*, *bogdanuša*, *bratkovina bijela*,

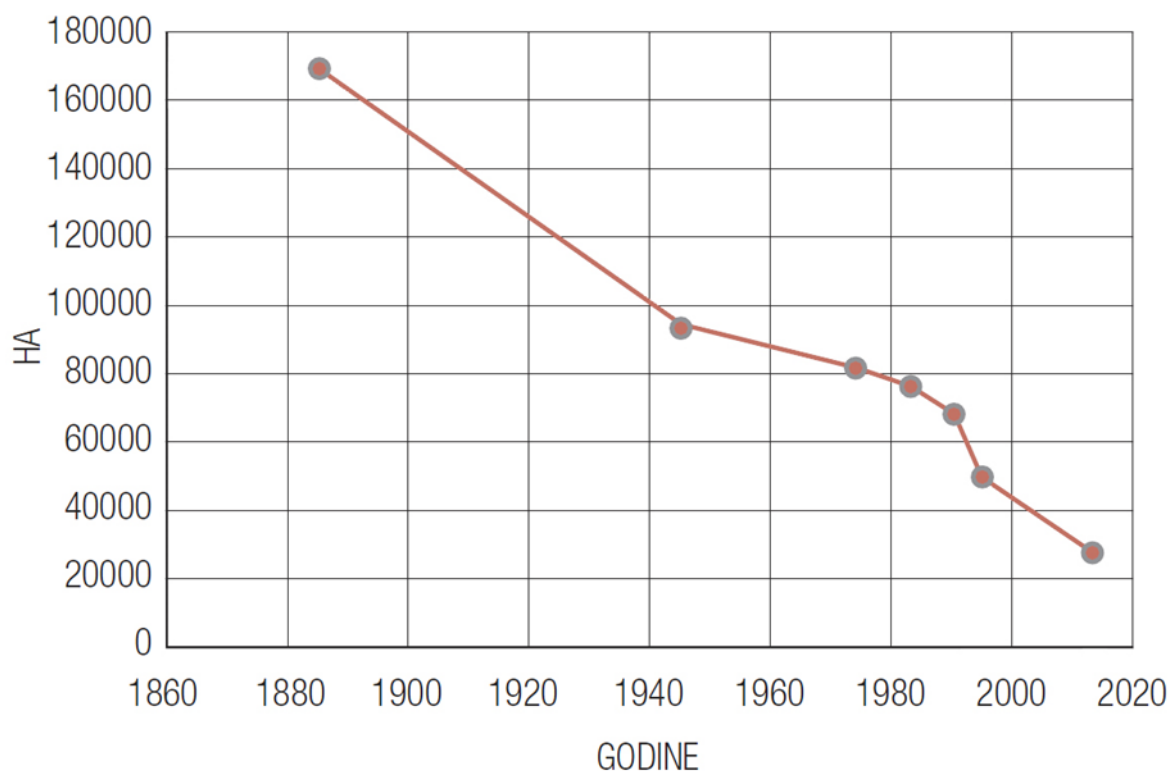
⁶ Temeljeno na podacima Hrvatske gospoarske komore dostupnim na http://vinacroatia.hr/wp-content/uploads/2017/04/katalog_vina_web.pdf

⁷ **Kultivar** je skup bilja koje je uzgojem odabrano na određeno svojstvo ili kombinaciju svojstava. To svojstvo ili skupina svojstava su jasno osebujno, ujednačeno i postojano u svojim obilježjima te ako se razmnaža na primjeren način, zadržava svoja obilježja. (Wikipedija, raspoloživo na <https://hr.wikipedia.org/wiki/Kultivar>).

cetinka bijela, grk, malvazija dubrovačka, vugava, medna bijela, zlatarica, kujundžuša (rudežuša), kuč, gegić, maraština, jarbola, debit, pošip, rkaciteli. Od crnih ili crvenih to su: *cabernet sauvignon, cabernet franc, merlot, frankovka, portugizac, pinot crni, zweigelt, alicante bouschet, gamay, syrah (shiraz), gamay bojadisar, lovrijenac, trnjak, blauburgunder, teran, borgonja, muškat ruža porečki, hrvatica, barbera, kadarun, muškat ruža crni, vlaška, crljenak kaštelanski (zinfandel), dobričić, plavac, ružica crvena, drnekuša, okatac crni, ninčuša, carignan, trojšćina crna, sušić, plavina, babiće, sušćan, grenache, nebbiolo, lasina crna, zadarka crna, vranac, svrdlovina.* U Hrvatskoj od bijelih kultivara najviše se uzgaja graševina, od crnih plavac mali. Među dopuštene (ali ne i preporučene) kultivare svrstano ih je 108. Ovdje je, dakle, riječ o vinovoj lozi od čijeg se grožđa ne može proizvesti vino s oznakom kontroliranoga zemljopisnog podrijetla. Treća skupina, privremeno dopuštenih (do njihove biološke amortizacije), obuhvaća sve odlike zatečene u nasadima koje nisu na popisu preporučenih i dopuštenih, dok su u četvrtu skupinu, sadnja kojih je zabranjena, svrstani direktno rodni hibridi i sve ostale odlike koje nisu na popisu dopuštenih i preporučenih.

Razmatrajući važnost, ali i perspektivu vinogradarstva i vinarstva za hrvatsko gospodarstvo Milić (2012) skreće pozornost i na sljedeće zanimljive činjenice. Vinograd je značajan izvor alternativnog goriva budući da proljetnom rezidbom daje 23 m³/ha ili 7 t/ha rozgve, što znači da bi samo vinogradarstvo kao izvor alternativnog goriva moglo pokretati dvanaest termoelektrana. Vinograd, nadalje, traži radnu snagu, 92 dana u godini te potencijalno angažira relativno veliki broj (sezonske) radne snage. Rezultati recentnih istraživanja pokazuju da su novi trendovi u prodaji vina takvi da potrošači konzumiraju vino na podnevnoj pauzi za ručak, između dviju dnevnih radnih smjena, pa se sve više traže autentična ekološki proizvedena vina, s manjim udjelom alkohola. Trenutno Hrvatska ostvaruje prosječan godišnji izvoz od oko 12.500 hl vina, odnosno 0,6% godišnje proizvodnje, što je tek trećina izvozne kvote (40.000 hl vina ili oko 2% godišnje proizvodnje). Navedeni podaci sugeriraju da Hrvatska nije posve iskoristila sve potencijale vezane uz razvoj i eksploataciju svojih vinogradarskih površina te uz proizvodnju vina.

Unatoč pozitivnim mjerama Hrvatska je, prema službenim statistikama u 2013. godini, imala samo 28 000 ha vinograda, što je bio znatan pad u odnosu na 1990. godinu (razvidno iz grafičkog prikaza vinogradarskih površina za razdoblje 1885–2013. g.).

Slika 1: Vinogradarske površine (1885. – 2013.)

Izvor: Gašparec-Skočić, L.J. (2015.), Vinova loza i vino u povijesti, sadašnjosti i budućnosti Hrvata, *Hrvatska revija* 4, <http://www.matica.hr/hr/470/vinova-loza-i-vino-u-povijesti-sadasnjosti-i-buducnosti-hrvata-25304/>

Gašparec-Skočić (2015) ukazuje na sljedeće značajke koje obilježavaju hrvatsko vinogradarstvo i vinarstvo danas:

- prosječna starost vinograda > 25 godina
- usitnjenost površina (85 % vinogradarskih površina manja je od 1 ha)
- brojnost sorata vinove loze (ukupno oko 200 sorata, od toga približno 120 autohtonih; najzastupljenije sorte vinove loze u Hrvatskoj su graševina, malvazija istarska i plavac mali, koje čine 46 % nasada.

Kao punopravna članica Europske unije Republika Hrvatska slobodno prodaje svoja vina na europskom tržištu kao što se i sva vina iz Europe plasiraju na hrvatsko tržište. Na taj je način hrvatsko vinogradarstvo i vinarstvo izloženo vrlo oštroj konkurenciji, što znači da je u razvoj i poticanje ove gospodarske grane potrebno uložiti iznimno puno truda, tržišne umještosti, ali, prvenstveno, i sustavno osmišljene strategije daljnjeg razvoja te odgovarajuće edukacije. Podaci iz navedenog izvora pokazuju da su nositelji prometovanja grožđa i vina u Hrvatskoj

gospodarski subjekti, njih 1525, od čega 17 dioničkih društava, 165 društava s ograničenom odgovornošću, 35 poljoprivrednih zadruga, 115 obrta te 1200 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Glavninu prometa nose veliki gospodarski subjekti (dionička društva), njih 17 s ukupnim udjelom od 54,2 % (Tablica 2.). Daljnja prepreka ozbiljnijem plasiranju hrvatskih vina na europskom i svjetskom tržištu je i nepostojanje snažne samostalne udruge koja bi zastupala hrvatske vinogradare i vinare u tim širim tržišnim okvirima. Trenutno, najveću ulogu u promoviranju domaćeg vinogradarstva i vinarstva na stranim tržištima ima Hrvatska gospodarska komora.

Tablica 2: Nositelji prometovanja vina u RH u 2014.

Redni broj	Vrsta trgovačkog društva/ gospodarskog subjekta	Broj gospodarskih subjekata	Promet proizvoda (hl)	Udio u prometu (%)
1.	d.d.	17	311865,36	54,19
2.	d.o.o.	165	90247,51	15,67
3.	j.d.o.o.	7	835,20	0,15
4.	Poljoprivredne zadruge	35	46165,74	8,02
5.	Obrt	115	30825,36	5,36
6.	Institucije	6	575,40	0,1
7.	Ostalo: OPG, PG, OG...	1180	95002,31	16,51
Ukupno		1525	575516,88	100

Izvor: HCPHS, ZVV

Izvor: Gašparec-Skočić, LJ. (2015.), Vinova loza i vino u povijesti, sadašnjosti i budućnosti Hrvata, *Hrvatska revija* 4, <http://www.matica.hr/hr/470/vinova-loza-i-vino-u-povijesti-sadasnjosti-i-buducnosti-hrvata-25304/>

Daljnji nedostatak leži u činjenici da u Hrvatskoj nema velikih serija proizvodnje vina određenog standarda kvalitete koje bi moglo kontinuirano ispunjavati zahtjeve stranog tržišta. No, s obzirom na sve veći rejting Hrvatske kao poželjne turističke destinacije, hrvatski vinari mogu upravo turističkom tržištu ponuditi brojna vina malih serija visoke kvalitete, posebno autohtonih sorata. Na taj način mala proizvodnja i usitnjenost vinograda može postati i komparativna prednost.

3.2. Zakonski okvir

Osnovni zakonski propis u Republici Hrvatskoj vezan uz vinogradarstvo i vinarstvo je Zakon o vinu (NN. 96/0,3 25/09, 22/11, 55/11) koji donosi temeljne odredbe, regulira institucionalnu organizaciju obavljanja poslova iz zakona, propisuje proizvodnju od grožđa do vina, označavanje vina, pravo korištenja oznake zemljopisnog podrijetla vina, promet, uvoz-izvoz, izradu i vođenje vinogradarskog katastra, regulira naknade, nadzor i kaznene odredbe itd. Najnovija verzija Zakona o vinu, kojeg je izradilo Ministarstvo poljoprivrede u suradnji s proizvođačima iz sektora vinarstva i vinogradarstva, a koja je stupila na snagu od 1. travnja 2019. godine, donosi pravni okvir proizvodnje grožđa i vina, prodaje vina u tržišno transparentnim uvjetima, jača ulogu vinskih udruženja i unaprjeđuje marketing vina. Analizirajući odredbe novog Zakona o vinu resorno je Ministarstvo ukazalo na sljedeće novine, pogodnosti i poboljšanja u području vinogradarstva i vinarstva, a u odnosu na prethodnu

zakonsku regulativu.⁸ Ukidaju se sve naknade za kontrole stavljanja vina u promet te se time 12 milijuna kuna vraća sektoru vinarstva za marketinške aktivnosti. Ukidaju se evidencijske markice, koje su bile obveza prije stavljanja vina u promet te se uspostavlja marketinško označavanje vina kroz četiri nove vinogradarske regije: Slavonija i Hrvatsko Podunavlje, Hrvatska Istra i Kvarner, Dalmacija i Središnja bregovita Hrvatska. Predviđa se priznavanje četiri regionalne organizacije vinara – povezane s novim regijama, s ciljem davanja prava proizvođačima da upravljaju promotivnim i marketinškim aktivnostima vezano uz hrvatska vina i njihovo označavanje. Decentralizira se postupak organoleptičkog ocjenjivanja vina po vinogradarskim regijama - ocjenjivanje na razini regija, regionalne organizacije predlažu ocjenjivače s vlastitog područja. Osigurava se pojačana kontrola proizvodnje i prometa grožđa i vina – radi zaštite proizvođača i potrošača utvrđuju se jasne nadležnosti u kontroli, pravima i obvezama korisnika, što uz planirano jačanje ljudskih resursa u području kontrole osigurava nužan preduvjet za bolju kontrolu proizvodnje i prometa grožđa i vina, s ciljem suzbijanja sivog tržišta. Općenito govoreći, novim Zakonom o vinu uređuju se nadležna tijela za provođenje ovog zakona, zemljopisna područja uzgoja vinove loze, sorte vinove loze, enološki postupci i prakse, vinogradarski registar, sustav ispitivanja kvalitete vina prije stavljanja u promet, sustav zaštićenih oznaka za vina, proizvodnja voćnih vina te nadzor i kontrola proizvodnje i prometa. Ovaj se zakon o vinu donio u svrhu konsolidacije propisa

⁸ Prema podacima prezentiranim na službenim stranicama Ministarstva poljoprivrede dostupnim na <https://poljoprivreda.gov.hr/vijesti/sabor-usvojio-zakon-o-vinu/1307>.

Europske unije s nacionalnim propisima u sektoru vinarstva i vinogradarstva. Ovom su se regulativom u jedan propis povezala područja koja su na nacionalnoj razini bila uređena s dva zakona i to Zakonom o vinu i Zakonom o zajedničkoj organizaciji tržišta poljoprivrednih proizvoda i posebnim mjerama i pravilima vezanim uz tržište poljoprivrednih proizvoda. U Zakon o vinu unesene su i Uredbe Europske unije u području proizvodnje, trgovine i zaštite oznaka u sektoru vinarstva.

Hrvatsko zakonodavstvo uz Zakon o vinu veže čitav niz pratećih propisa, uglavnom, pravilnika koji reguliraju sve poslove vezane uz proizvodnju i promet vinom i proizvodima od vina, a sukladni su vinskoj legislativi razvijenih zemalja. Slijedi popis propisa iz područja vinogradarstva i vinarstva:⁹

Pravilnik o vinu

Lista zemljopisnih oznaka

Pravilnik o nacionalnoj listi priznatih kultivara vinove loze

Pravilnik o zemljopisnim područjima uzgoja vinove loze

Pravilnik o minimalno tehničko-tehnološkim uvjetima za proizvodnju vina i voćnih vina te prodaju vina, drugih proizvoda od grožđa i vina kao i voćnih vina

Pravilnik o proizvodnji vina

Lista tradicionalnih izraza za vino

Pravilnik o vinskom i voćnom octu

Pravilnik o voćnim vinima

Pravilnik o superanalizi vina, voćnih vina i drugih proizvoda od vina i voćnih vina

Pravilnik o organoleptičkom (senzornom) ocjenjivanju mošta i vina

Popis članova povjerenstva za organoleptičko ocjenjivanje vina i voćnih vina

Pravilnik o uvjetima analize mošta, vina, drugih proizvoda od grožđa i vina te voćnih vina i

⁹ Hrvatski centar za poljoprivredu, hranu i selo, podaci dostupni na <https://www.hcphs.hr/zvv/propisi/>.

drugih proizvoda na bazi voćnih vina

Pravilnik o visini naknade troškova za obavljanje usluga u području vinogradarstva i vinarstva

Popis ovlaštenih laboratorija

Pravilnik o upisniku destilatera

Zakon o zajedničkoj organizaciji tržišta poljoprivrednih proizvoda i posebnim mjerama i pravilima vezanim za tržište poljoprivrednih proizvoda

Zakon o vinu i Zakon o zajedničkoj organizaciji tržišta poljoprivrednih proizvoda i posebnim mjerama i pravilima vezanim za tržište poljoprivrednih proizvoda

Pravilnik o službenim kontrolama grožđa, mošta, vina, voćnih vina i aromatiziranih proizvoda od vina.

Pravilnik o stavljanju u promet vina i vina sa zaštićenom oznakom izvornosti

Pravilnik o registru vinograda, obveznim izjavama, pratećim dokumentima, podrumskoj evidenciji i proizvodnom potencijalu

Zakon o vinu, Zakon o zajedničkoj organizaciji tržišta poljoprivrednih proizvoda i posebnim mjerama i pravilima vezanim za tržište poljoprivrednih proizvoda i Zakon o poljoprivredi

Pravilnik o označavanju vina oznakom sorte vinove loze

Zakon o uređenju tržišta poljoprivrednih proizvoda

Pravilnik o zaštićenim oznakama izvornosti i zaštićenim oznakama zemljopisnog podrijetla, tradicionalnim izrazima i označavanju vina

Pravilnik o kategorijama proizvoda od grožđa i vina, enološkim postupcima i ograničenjima

Zakon o oznakama zemljopisnog podrijetla i oznakama izvornosti proizvoda i usluga

Pravilnik o oznakama zemljopisnoga podrijetla i oznakama izvornosti proizvoda i usluga

Zakon o poljoprivredi

Pravilnik o dopunskim djelatnostima na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima

Pravilnik o stavljanju na tržište materijala za vegetativno umnažanje loze

Zakon o hrani

Pravilnik o jakim alkoholnim pićima

Pravilnik o ovlašćivanju službenih i referentnih laboratorija za hranu i hranu za životinje

Zakon o normizaciji

Popis akreditiranih ispitnih laboratorija, mjeriteljskih laboratorija, pravnih osoba koje potvrđuju proizvode, pravnih osoba koje provode ocjenjivanje i potvrđivanje/upis sustava kakvoće i pravnih osoba koje potvrđuju osoblje

Zakon o službenim kontrolama koje se provode sukladno propisima o hrani, hrani za životinje, o zdravlju i dobrobiti životinja

Popis službenih laboratorija za hranu i hranu za životinje

Zakon o općem upravnom postupku

Zakon o trošarinama

Pravilnik o trošarinama.

Govoreći o zakonskoj regulativi vinogradarstva i vinarstva potrebno je istaknuti i ulogu **Zavoda za vinogradarstvo i vinarstvo** koje je smješteno u Zagrebu i koje je osnovano Uredbom Vlade Republike Hrvatske od 15. ožujka 1995., a slijedom odredbi iz Zakona o vinu iz 1995. godine. Zavod ima ključnu ulogu u provedbi zakona, posebno u području kvalitete vina. Osnivanjem Zavoda hrvatska je država uvela kontrolne mehanizme u području zaštite zemljopisnog podrijetla i kakvoće vina u prometu te vođenju vinogradarskog katastra. Time se znatno pridonijelo kvaliteti hrvatskih vina i zaštiti potrošača. Navedenim Zakonom i nizom provedbenih propisa utvrđeni su zadaci Zavoda koji sežu od uvođenja glavnog Upisnika proizvođača grožđa i vina te voćnih vina, uvođenja vinogradarskoga katastra, zaštite zemljopisnog podrijetla vina, fizikalno-kemijske analize vina i voćnih vina, senzornog ocjenjivanja vina i voćnih vina pa do izdavanja rješenja za promet vina i voćnih vina, izdavanja svjedodžbi o kakvoći za vino i druge uvozne/izvozne proizvode od grožđa i vina.

Pri Zavodu djeluje, između ostalih, i Odjel za vinogradarstvo u kojem se zaprimaju i obrađuju zahtjevi za dobivanje oznake kontroliranog zemljopisnog podrijetla vina, u svrhu čega se provode i očevidi na terenu. Odjel izrađuje prijedloge resornom Ministarstvu za izdavanje rješenja za dobivanje oznake kontroliranog zemljopisnog podrijetla, priprema stručna mišljenja vezana uz uvrštavanje sorti vinove loze na Preporučenu sortnu listu te provodi poslove potvrđivanja sukladnosti proizvoda sa specifikacijom proizvoda za zaštićene oznake izvornosti. U ingerenciji Odjela je i vođenje evidencije proizvođača i proizvodnje voćnih vina, vođenje evidencije prijava berbi grožđa za proizvodnju predikatnih vina, organiziranje i provođenje nadzora takvih berbi. U Odjelu se prikupljaju i podaci iz područja vinogradarstva za pripremu autentičnih vina te se vodi baza podataka o autentičnim vinima.

4. VINOGRADARSTVO NA OTOKU VISU

4.1. Kratki povijesni prikaz

Povijest uzgoja vinove loze u Dalmaciji stara je više od dva tisućljeća. Razvoj vinogradarstva u ovim krajevima veže se tako uz osnivanje prvih grčkih gradova na jadranskim otocima. Od svih naseobina koje su imale status grada-države (polisa) na Jadranu glavna je bila Issa (na današnjem otoku Visu) čija se gospodarska osnova temeljila na vinogradarstvu i vinarstvu. Još je u 2. st. pr. n. e. Agatarhid, grčki povjesničar i geograf, zapisao kako se na otoku Visu u Jadranskom moru proizvodi vino koje je najbolje među svim tadašnjim vinima (Andabaka et al., 2016). Vis je u antičko doba uistinu bio nadaleko poznat po vinu izvrsne kvalitete, što je značilo da je uzgoj vinove loze bio vrlo uspješan. Upravo je ta djelatnost, uz ribarstvo, tada bila temelj viškoga gospodarstva.

Vinogradarstvo je tijekom niza sljedećih stoljeća nastavilo biti najrentabilnija grana poljodjelstva na otoku Visu. Zahvaljujući velikom broju obradivih površina kao i blagotvornim klimatskim uvjetima izuzetno pogodnim za vinogradarstvo, vinova loza se na ovom otoku dugo vremena održala kao dominantna poljoprivredna kultura, daleko ispred masline, rogača, badema, smokve ili limuna. Upućenost Višana na vinogradarstvo temeljila se prvenstveno na činjenici da je to bila vrlo isplativa i unosna djelatnost, što se tada moglo tvrditi još samo za komiško ribarstvo. No, pravi procvat vinogradarstva na otoku Visu, ističe Vranić (2003), dogodio se u drugoj polovici 19. stoljeća, kada su bolesti poharale vinograde zapadne Europe, a hrvatska vino, osobito otočka vina, postala traženim i skupocjenim.

Međutim, situacija se drastično pogoršala uvođenjem vinske klauzule 1892. godine kojom je Italiji sve do 1904. g. osiguran povlašten izvoz vina u Austro-Ugarsku, što je prouzrokovalo pravu vinogradarsku krizu. No, nakon te krize proizvodnja vina opet se postupno povećavala. Period između 1910.-1912. godine na Visu je zabilježen kao rekordan jer je otok davao i do 900 vagona (90.000 hl) vina. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata na Visu se pojavila filoksera (žiloždera) zbog koje je došlo do masovne ekonomske emigracije Višana u prekomorske zemlje. Po povratku iz rata otočani su zatekli opustošene vinograde i te vinogradarske površine, kao i druge diljem Dalmacije, nikad više nisu u potpunosti obnovljene. Period od 1918. do 1925. godine bio je naročito težak, obilježen sveopćom oskudicom. Iako je nakon njega uslijedilo ponovno oživljavanje vinogradarstva, izbijanje Drugoga svjetskog rata spriječilo je daljnji razvoj. Od rata do 1960-ih proizvodnja vina je uznapredovala, ali ipak skoro prepolovljena u odnosu na rekordne godine u prošlosti. Od tog vremena pa do danas uzgoj vinove loze je na otoku Visu u stalnom padu.

4.2. Aktualno stanje u vinogradarstvu i vinarstvu na otoku Visu

Općenito govoreći, izuzev turizma, ribarstva, maslinarstva i vinogradarstva koji i ne donose zaradu koja bi se očekivala, s obzirom na vrlo povoljne klimatske uvjete, otok Vis je već duže razdoblje u ekonomskoj tromosti i zastoju. Njegovo je gospodarstvo, u kontekstu stvarnih razvojnih mogućnosti, ispod granice prihvatljivosti (Vojković et al., 2013).

Iako Vis ima relativno velike obradive površine visoke kvalitete (polja), u usporedbi s drugim srednjodalmatinskim otocima, poljoprivreda i, posebice, vinogradarstvo ne bilježe na ovom otoku već dugo vremena nikakav ozbiljniji porast u stupnju svoga razvoja. Značajan dio obradivih površina je u državnom vlasništvu i, nažalost, znatan dio najplodnijih poljoprivrednih površina na Visu je danas neobrađen ili slabo obrađen. Parcele su najčešće male i s vrlo nesređenim vlasničkim odnosima, što je jedna od značajnijih prepreka intenzivnije poljoprivredne proizvodnje. Posljednjih sto godina dolazi do stalnog opadanja poljoprivredne proizvodnje, što je posljedica filoksere, oscilacije na tržištu vina, ekonomske politike prema poljoprivredi, problema u proizvodnji vina itd. Pad poljoprivredne proizvodnje, osobito one vezane uz vinogradarstvo i vinarstvo, i rentabilnosti ugrozio je

egzistenciju stanovništva i doveo do depopulacije.

Temeljem Razvojne strategije za razdoblje od 2016. do 2020. godine grada Visa¹⁰, a koji je glavno gradsko središte i nositelj gospodarskih i drugih aktivnosti na otoku Visu, aktualne gradske vlasti, zbog velikih potencijala u neobrađenim poljoprivrednim površinama i tradiciji, preporuča razmotriti da se poljoprivreda i prerada poljoprivrednih proizvoda proglasi djelatnošću od posebnog (strateškog) društvenog interesa. Očekuje se da bi to otvorilo mogućnost pokretanja posebnih programa podrške, čime bi se mogao potaknuti rast i razvoj poljoprivredne proizvodnje i prerade. Poljoprivredom i danas dominira vinogradarstvo, ali su zasađene površine oko 10 % manje u odnosu na prije stotinjak godina. Poljoprivredne parcele su male i usitnjene, prosječno nešto više od jednog hektara. Strategijom se stoga predlaže razmotriti uspostavljanje sustavnog modela razmjene poljoprivrednog zemljišta, s ciljem okrupnjavanja poljoprivrednih parcela.

Podaci iz 2003. godine sugeriraju da je ukupno poljoprivrednog zemljišta tada bilo 2180 ha, od toga 240 poljoprivrednih kućanstava je obrađivalo 876 ha, broj parcela korištenog poljoprivrednog zemljišta je bio oko 680, a od toga oko 220 ha vinograda. Pritom od kvalitetnih sorti dominira viški plavac koji je iznimne kvalitete s 22-26 gradacije sladora, gust, bogate boje, punog okusa i mirisa.

Osim viškog plavca uzgaja se i visokokvalitetna rana sorta Vugava koja se proizvodi kao čuveno suho vino koje se odlikuje zlatno žutom bojom, sa specifičnim ugodnim i punim mirisom. Značajne su površine i one na kojima se uzgaja hibridna sorta kuc od koje se dobiva niskokvalitetno stolno vino. Struktura korištenja poljoprivrednih površina u tom periodu prikazana je u tablici 3:

¹⁰ Razvojna strategija grada Visa za razdoblje od 2016. do 2020. godine:
https://www.gradvis.hr/images/VIS_STRATEGIJA.pdf

Tablica 3: Struktura korištenog poljoprivrednog zemljišta u 2003. godini na otoku Visu

POVRŠINA KORIŠTENOG POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA (1.lipnja 2003)		
	OPIS	HA
A	Korišteno poljoprivredno zemljište, oranice i vrtovi	5,0
B	Korišteno poljoprivredno zemljište povrtnjaci	1,1
C	Korišteno poljoprivredno zemljište livade	10,0
D	Korišteno poljoprivredno zemljište pašnjaci	400,2
E	Korišteno poljoprivredno zemljište voćnjaci	42,5
F	Korišteno poljoprivredno zemljište vinogradi	122,2
G	Korišteno poljoprivredno zemljište, rasadnici i košaračka vrba i dr.	0,1
H	Ukupno korišteno poljoprivredno zemljište (A+B+C+D+E+F+G)	581,1
I	Ostalo zemljište	295,5
	Ukupno raspoloživa površina zemljišta (H+I)	876,6
	Korišteno poljoprivredno zemljište plantažni vinogradi	62,0
	Korišteno poljoprivredno zemljište plantažni voćnjaci	13,6

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (preuzeto 16.7.2015.)

Izvor: Razvojna strategija grada Visa: https://www.gradvis.hr/images/VIS_STRATEGIJA.pdf

Sljedeća tablica (Tablica 4.) donosi pregled površina pod vinogradima iz 2003. godine:

Tablica 4: Pregled površina pod vinogradima 2003. godine na otoku Visu

Vinogradi							
ukupno				od toga: plantažni			
ukupna površina, ha	rodna površina, ha	ukupan broj trsova, (000)	broj trsova sposobnih za rod (000)	ukupna površina, ha	rodna površina, ha	ukupan broj trsova (000)	broj trsova sposobnih za rod (000)
122,23	119,94	614	601	62	61,08	312	307

** Izvor: Popis poljoprivrede 2003.*

Izvor: https://www.gradvis.hr/images/stories/gup-pup/Prilog1_OBRAZLOZENJE_PLANA.pdf

Kako je razvidno iz gornje tablice, u strukturi korištenja zemljišta od strane poljoprivrednih kućanstva najviše su zastupljeni upravo vinogradi. No, postojeći vinogradi prvenstveno su zasađeni nekvalitetnim sortama vinove loze, za proizvodnju jeftinih vina. Danas je proizvodnja grožđa i vina na Visu relativno niska (s obzirom na prošlost i s obzirom na mogućnosti) i znatnim svojim dijelom nekomercijalna. Ukupan otkup grožđa na području

grada Visa u prosječnim se godinama kreće oko 140-150 vagona. Tržnih viškova ima uglavnom u niskokvalitetnom vinu, iako se u posljednje vrijeme primjećuju aktivnosti na uzgoju visokokvalitetnih sorti i tipizaciji i zaštiti vina.

Najrecentnije podatke o površini aktivnih, tj. obrađenih vinograda na otoku Visu pruža ARKOD, nacionalni sustav identifikacije zemljišnih parcela, odnosno evidencija uporabe poljoprivrednog zemljišta u Republici Hrvatskoj. Cilj ARKOD-a je omogućiti poljoprivrednicima lakši i jednostavniji način podnošenja zahtjeva za potporu kao i njihovo transparentno korištenje. ARKOD je, dakle, evidencija uporabe poljoprivrednog zemljišta u digitalnom obliku. ARKOD parcela je neprekinuta površina poljoprivrednog zemljišta koju obrađuje samo jedno poljoprivredno gospodarstvo, klasificirana obzirom na vrstu uporabe zemljišta.¹¹ Prema podacima u ARKOD-u iz 2017. godine, što su posljednje raspoloživi podaci o obrađenim poljoprivrednim i, zasebno, vinogradarskim, površinama, ukupna površina ARKOD parcela, odnosno, obrađenih poljoprivrednih površina na otoku Visu iznosi 360,62ha. Od te površine na obrađene vinogradarske površine otpada 144,71ha. Detaljni podaci prezentirani su u Tablici 5., pri čemu treba napomenuti da, iako je riječ o najrecentnijim službenim podacima preuzetim iz ARKOD-a, postoji mogućnost propusta nekog relevantnog podatka prilikom ekstrahiranja sljedećih podataka:

Tablica 5: Prikaz podataka iz ARKOD baze podataka, vezanih uz otok Vis, na dan 31.12.2017.

Naziv naselja	Vinogradi – površina ARKOD parcela (ha)	Ukupna površina ARKOD parcela (ha)
Plisko polje	27,82	59,37
Podselje	11,05	33,15
Podstražje	27,44	71,62
Podšpilje	3,51	13,26
Rukavac	0,11	4,06
Vis	58,72	130,01
Rogačić	1,41	9,75
Milna	2,08	3,26
Marinje Zemlje	4,37	10,94
Oključna	0	3,24
Podhumlje	4,13	12,07
Sv. Andrija	0,57	0,81
Žena Glava	0,21	1,47
Duboka	0	1,02
Biševo	3,29	6,59

¹¹ Podaci dostupni na službenim stranicama ARKOD-a: <http://www.arkod.hr/>

Iako izneseni podaci ni izbliza ne sugeriraju visoki stupanj razvijenosti viškog vinogradarstva, budućnost otoka Visa jest u obnovi vinogradarstva i vinarstva koji su osnova poljoprivredne proizvodnje i trebali bi zauzeti najkvalitetnija poljoprivredna zemljišta. Kako je istaknuto u gore navedenoj Strategiji, vinogradarstvo na otoku Visu ima 2500 godišnju tradiciju, stanovništvo je saživljeno s tom proizvodnjom, izgrađeni su preradbeni kapaciteti koji bi mogli preraditi višestruku sadašnju proizvodnju, i potražnja za visokokvalitetnim i čuvenim vinima (plavac, bugava) raste. Uporedo raste cijena grožđa i vina koja osigurava visoku rentabilnost proizvodnje. Viško vinogradarstvo i vinarstvo temelji se na dvjema čuvenim autohtonim sortama – Vugavi i Plavcu. Vugava, koju nazivaju „kraljicom vina“, proizvodi se od istoimene sorte grožđa koja raste isključivo na lokalitetima viškog vinogorja. Proizvodi se kao čuveno suho vino i odlikuje se prirodnom zlatnožutom bojom. Plavac je nadaleko poznata sorta loze, visokokvalitetna vrsta grožđa i vina. Najbolje je kvalitete plavac s pješćanih polja Biševa.

4.3. Primjeri razvojnih aktivnosti u vinogradarstvu iz područja maloga gospodarstva

Slijedom podataka iznesenih u drugom poglavlju, vezanih uz obilježja maloga gospodarstva i njegov izniman značaj kao ključan čimbenik u poticanju dinamike razvoja gospodarstva, generiranju novih radnih mjesta i promoviranju specifičnosti hrvatske proizvodnje, ovo potpoglavlje donosi informativni prikaz dijela aktualnih aktivnosti koje se provode na području otoka Visa, a u okviru državnih programa poticanja malog poduzetništva.

Jedan takav projekt je Program poticanja zelenog poduzetništva (PPZP) kojeg, kroz projekt COAST¹², zajedno pokreću Program Ujedinjenih naroda za razvoj u Hrvatskoj, četiri dalmatinske županije (Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska) te njihove Razvojne agencije. Cilj uspostave PPZP-a je osiguravanje sustavne potpore svim oblicima zelenog poduzetništva, kao i drugim aktivnostima kojima je cilj

¹² Projekt COAST - očuvanje i održivo korištenje biološke i krajobrazne raznolikosti na dalmatinskoj obali putem održivog razvitka obalnog područja. Detalji dostupni na: <http://arhiva.rera.hr/COASTprojekt/tabid/105/Default.aspx>.

održivo korištenje i očuvanje vrijedne prirode obalnog područja Dalmacije. PPZP-om u osigurani sljedeći oblici potpore i poticaja: 1. tehnička potpora u razradi projektnih prijedloga, uključujući i pomoć u prijavi za druge izvore financiranja; 2. financijska potpora u obliku darovnica (sufinanciranje PPZP-a u pravilu do 30%) i/ili u obliku djelomične garancije za kredite (u pravilu do 50%) i 3. sudjelovanje u raznim informativno-edukativnim programima, programima razmjene iskustva i sl.¹³

Slijedom podataka prezentiranih od strane Regionalne agencije za koordinaciju i razvoj Splitsko-dalmatinske županije¹⁴, od uspostavljanja PPZP-a (2008. godine) do danas odobreno je i u provedbi 71 zelenih projekata iz sektora ekološke poljoprivrede, uzgoja autohtonih sorti i pasmina, ekološkog ribarstva i školjkarstva te agro, ruralnog i pustolovnog turizma, od kojih se 19 nalazi u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Najvažniji podaci o aktualnim PPZP projektima Splitsko-dalmatinske županije vezanim uz razvoj i poticanje vinogradarstva i vinarstva na području otoka Visa su sljedeći:

1. Obogaćenje ruralne i gastro turističke ponude na ekološkom OPG-u sadnjom tradicionalnog vinograda s kolekcijom svih poznatih otočkih vinskih sorti, pokretanjem ekopovrtnjaka, te unapređenjem tehnološkog procesa proizvodnje vina – nositelj projekta ROKI's d.o.o.,

dogradnja obiteljskog gospodarstva koje kombinira ekološku poljoprivredu (vinogradarstvo i povrtlarstvo) i proizvodnju tradicijskih poljoprivrednih proizvoda (vino, svježe i sušeno povrće) s ruralno-gastro turističkom ponudom, sve uz maksimalno nastojanje na očuvanju kulturne i prirodne baštine, kao pokaznog primjera jednog od optimalnih zelenih poduzetničkih scenarija u ruralnom prostoru Visa glavni je cilj projekta ;

2. Očuvanje sorte vinove loze Palagružonka kroz revitalizaciju njene komercijalne proizvodnje –Poljoprivredni obrt COBO; na cijelom otoku Visu postojalo je samo deset trsova autohtone sorte vinove loze Palagružonka, te samo jedan trs na otoku Palagruži. Poljoprivredni obrt COBO, uz stručni nadzor Institut za jadranske kulture i melioraciju krša, zasadio je matični vinograd Palagružonke s 1.200 sadnica te u 2013. godini planira proizvoditi buteljirano vino visoke kvalitete. Iskustvo je pokazalo da je revitalizacija proizvodnje neke

¹³ Više o PPZP projektu na https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/080702-COAST_obr.pdf.

¹⁴ Podaci dostupni na <http://arhiva.rera.hr/COASTprojekt/Programpoticanjazelenogpoduzetni%C5%A1tva/Financij%20skeitehni%C4%8Dkepotpore/tabid/153/Default.aspx>.

sorte jedini dugoročni način njezinog spašavanja i zaštite od izumiranja.

3. Insula ultima – iskustvo falkuše: obnova tradicionalne maritimne i agro kulture otoka Visa u funkciji razvoja jedinstvene ponude eko – turizma - OPG Joško Božanić. Otok Vis iznimno je bogat prirodnim i kulturnom baštinom veliki dio koje, zbog promjena u načinu života, velikom brzinom nestaje iz žive tradicije i prelazi, u boljem slučaju, u neku arhivu koja čuva zapis o tradiciji, u gorem, u područje potpunog zaborava. Razvojem sedmodnevnog pilot eko-turističkog programa Insula ultima – iskustvo Falkuše u sezoni 2011. i 2012. godine, OPG Joško Božanić želi turistima predložiti prirodno i kulturno naslijeđe otoka Visa. Spomenuti dio sadržaja obuhvaćen elementima programa Insula ultima – iskustvo falkuše, bio bi dopunjen sadržajima koji se u većoj mjeri temelje na agrarnoj tradiciji otoka, u prostorima milenijskog rogačnjaka na lokalitetu Norpina, te eko-vinograda i maslinika na lokalitetu Brojkovice.

4. Revitalizacija sorti vinove loze Kurteloška i Viški crljenak kroz uspostavu mladog matičnog vinograda i testiranje njihovog potencijala za proizvodnju vina s visokom tržišnom vrijednošću –Poljoprivredno trgovački obrt BAKHUS. Autohtone sorte vinove loze Kurteloška i Viški crljenak primjer su sorti od kojih je na cijelom otoku Visu preostalo nekoliko stotina loza raspršenih po starim vinogradima. Predaja i recentno iskustvo upućuju da obje imaju potencijal za ekonomski opravdan uzgoj u današnjim izmijenjenim tržišnim uvjetima. U suradnji sa Kutjevačkim rasadnikom Poljoprivredno trgovački obrt Bakhuis već je posadio matični nasad vinove loze Kurteloška dok će selekciju sadnica Viškog crljenka napraviti na zimu. Institut za jadranske kulture će obrtu pružiti tehničku pomoć u testnoj proizvodnji vina.

Daljnji primjer iz prakse vezan uz angažman malog i srednjeg poduzetništva, koji nije vezan uz PPZP projekte, realiziran je u sklopu Operativnog programa podizanja trajnih nasada u Republici Hrvatskoj (slijedom odredbi iz Pravilnika za provedbu modela kapitalnih ulaganja u poljoprivredi i ribarstvu, NN br. 66/08 i 114/08). Riječ je o poduzetničkoj grupi „Marinje Zemlje d.o.o.“ koja je, kao korisnik investicijske potpore za kapitalno ulaganje Ministarstva poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, ali i uz ulaganje vlastitog kapitala, ušla u posao podizanja vinograda na južnoj strani otoka Visa. Planirana se investicija odnosi na podizanje višegodišnjih nasada, odnosno vinove loze, ali i maslina, smokve i lavande. Vinograd se nalazi na nadmorskoj visini od 34 do 181m, a za njegovo podizanje koristila se metoda melioracije krša. Ekološkom proizvodnjom do sada je posađeno 16ha Malog plavca

(cca 110000 sadnica), 2ha masline (Oblica, Levantinka i Lastovka), 2ha smokve (Petrovača, Zimica i Bružetka) te 0.5ha lavande (Budrovka). Na nasadima masline, smokve i lavande proveden je sustav navodnjavanja te su izvedeni građevinski radovi na dvjema akumulacijama za vodu kapaciteta cca 40000m³. Ovim je projektom planirano podizanje novih 20ha vinograda kao i izgradnja vinarije unutar vinograda.

Gore opisani primjeri pokazuju da je, unatoč relativno lošoj gospodarskoj situaciji na otoku Visu, i te kako moguće inicirati i realizirati nove poslovne pothvate u sektoru maloga gospodarstva, uz pomoć kako državnih subvencija tako i odgovarajućih stimulativnih programa iz Europske unije, ali i privatnog kapitala.

5. ZAKLJUČAK

Malo gospodarstvo je pokretačka snaga svake ekonomije. Ono je presudni čimbenik u osiguravanju povećanja konkurentnosti društva kroz generiranje rasta i otvaranje novih radnih mjesta. Razvoj malog gospodarstva rezultira tako i jačanjem ukupne snage gospodarstva, što za posljedicu, među ostalim, ima ostvarivanje materijalne neovisnosti, poboljšanje egzistencije građana, stabilnost i svekoliki razvoj društva. Upravo su mala i srednja poduzeća potencijalni izvori stvaralačke energije koja može pridonijeti dinamici razvoja hrvatskog gospodarstva. Osim što malo i srednje poduzetništvo otvara većinu radnih mjesta, njegova prilagodljivost promjenama gospodarskih prilika čini ga dragocjenim segmentom gospodarstva. Ono pruža osnovu za realizaciju privatnih poduzetničkih inicijativa koje čine temelj gospodarstva i socijalne uključenosti u širem smislu. Iako je Republika Hrvatska napravila značajan iskorak u osiguravanju pozitivnog i motivirajućeg okruženja za razvoj i poticaj maloga gospodarstva, prostora za daljnje unaprjeđenje ovog iznimno važnog gospodarstvenog sektora i te kako ima. Daljnje napore svakako treba uložiti u strateško promišljanje odgovorne i sveobuhvatne ekonomske politike te izgradnju stimulirajućeg normativnog okvira. Također je potrebno učiti iz najboljih iskustava uspješnih zemalja u poticanju poduzetništva. To se osobito odnosi na zemlje Europske unije koje u malom gospodarstvu vide pokretača cjelovitog društvenog razvoja.

Slijedom razmatranja mogućnosti razvoja vinogradarstva u okviru sektora maloga gospodarstva, ovaj se rad usredotočio na otok Vis, za kojeg će mnogi reći da je otok vina, iako već dugi niz godina proživljava stagnaciju u razvoju vinogradarstva i vinarstva. Aktualne

mjere i koraci koje poduzima Republika Hrvatska, općenito, u resoru maloga gospodarstva, a posebno u području poticanja i razvijanja vinogradarstva na otocima pa tako i na otoku Visu te sinergija koja se sve češće pojavljuje u paraleli s privatnim kapitalom i projektima iz europskih fondova, zasigurno će bitno utjecati na određivanje budućnosti hrvatskog vinogradarstva i vinarstva. U obzir svakako treba uzeti i globalne klimatske promjene, ruralni razvoj, pronatalitetnu politiku, kao i društvene odnose i agrarne politike. Pravovremenim i sustavnim usklađivanjem svih navedenih čimbenika i stvaranjem pozitivnog ozračja za male i srednje poduzetnike moguće je postići oživljavanje i daljnji razvoj vinogradarstva na otoku Visu, ali i očuvanje i promoviranje njegove autohtone prirodne i kulturne baštine. Viškim vinogradima, nekadašnjim nositeljima cjelokupnog tamošnjeg gospodarstva i pokretača zapošljivosti, treba vratiti dignitet iz prošlih vremena, a to je moguće, među ostalim, provođenjem strateški osmišljenih agrarnih politika i implementacijom stimulativne legislative. Uprkos mnogim poteškoćama i na državnoj razini, hrvatski vinogradari i vinari, uz ulaganje mnogo znanja i truda, proizvode visoko kvalitetna vina, ravnopravna onima na svjetskim tržištima. Takva je spoznaja zalog za budućnost hrvatskog vinogradarstva i vinarstva.

LITERATURA:

Andabaka, Ž., Stupić, D., Karoglan, M., Marković, Z., Preiner, D., Maletić, E. i Karoglan Kontić, J. (2016): Povijesni tijek uzgoja najvažnijih autohtonih dalmatinskih sorata vinove loze (*Vitis vinifera* L.), Glasnik zaštite bilja 3, str. 14-20.

Beck, T. i Levine, R. (2003): Small and medium enterprises, growth, and poverty: Cross-country evidence (Vol. 3178). World Bank Publications.

Bistričić, A., Agatić, A., Trošić, N. (2011): Značaj poslovanja malih i srednjih poduzeća u gospodarstvu Republike Hrvatske i gospodarstvima zemalja Europske Unije, Pomorski fakultet, Rijeka.

Kos, D. (2009): Povećanje učinkovitosti proizvodnih poduzeća udruživanjem u klaster. Neobjavljena magistarska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, FESB, Zagreb, raspoloživo na http://repozitorij.fsb.hr/1080/1/22_07_2010_magistarski_rad_KOS.pdf (14.08.2019.).

Milić, Z. (2012): Vino kao destinacijski suvenir, raspoloživo na <https://www.agroklub.com/vinogradarstvo/vino-kao-destinacijski-suvener/7805/> (22.07.2019.).

Narodne novine, (2016): Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva, Narodne novine d.d., Zagreb, broj 29/02, 63/07, 53/12, 56/13, 121/166.

Narodne novine, (2019): Zakon o vinu, Narodne novine d.d., Zagreb, broj 32.

Narodne novine, (2014): Pravilnik o Nacionalnoj listi priznatih kultivara vinove loze, Narodne novine d.d., Zagreb, broj 53.

Obadić, V. (2013): Prednosti i nedostaci pojedinih pravnih oblika biznisa, raspoloživo na <https://www.womeninadria.com/pravni-oblik-biznisa/> (17.07.2019.).

Pejić, M. (2013): Pravni oblici poduzetništva, Ekonos, raspoloživo na <http://www.ekonoss.hr/porezi/pravni-oblici-poduzetnistva-i-dio/> (15.07.2019.).

Vidučić, Lj. (2011): Financijski menadžment, RRIF-plus d.o.o., Zagreb.

Vidučić, Lj. (2012): Mala i srednja poduzeća; Financijska politika i ekonomsko-financijski okvir podrške, Ekonomski fakultet Split, Split.

Vojković, L., Bićanić, Z. i Pušić, D. (2013): Turističko i pomorsko-prometno vrednovanje otoka Visa sa stajališta održivog razvoja, u Ramić, L. (Urednica) Zbornik radova - Internacionalni univerzitet Travnik, Internacionalni univerzitet Travnik, Travnik, str. 227-236.

Vranić, I. (2003): Prilog etnološkom istraživanju otoka Visa, *Ethnologica Dalmatica*, 12,1, str.77-95.

POPIS TABLICA:

Tablica 1: Veličina poduzeća i zaposlenost, ukupan prihod i izvoz u 2016. i 2017. godini.....	12
Tablica 2: Nositelji prometovanja vina u RH u 2014.....	21
Tablica 3: Struktura korištenog poljoprivrednog zemljišta u 2003. godini na otoku Visu.....	28
Tablica 4: Pregled površina pod vinogradima 2003. godine na otoku Visu.....	29
Tablica 5: Prikaz podataka iz ARKOD baze podataka, vezanih uz otok Vis, na dan 31.12.2017.....	30

POPIS SLIKA:

Slika 1: Vinogradarske površine (1885. – 2013.).....	20
--	----